



NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020



EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Projekts “Nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošana izglītojamo talantu attīstībai”
Nr. 8.3.2.1./16/I/002

Kā izvērtēt bērna gatavību ieguldīt pūles un gūt sasniegumus?

Kādi personības aspekti ietekmē bērna talanta attīstību?

Talanta attīstības virzītājspēks ir iekšējā motivācija, gatavība nepadoties un mēģināt vēl un vēl, līdz izdodas gūt plānotos sasniegumus. Ja bērna talants neattīstās, tad cēloņi var būt gan ārējā vidē, gan bērna personībā un parasti ir saistīti ar nepietiekamu iekšējo motivāciju, vāju gribu, mērķtiecības trūkumu. Bērni ar augsti attīstītu talanta potenciālu arīreizēm nespēj īstenot savus nodomus darbībā, ja ārējās vides apstākļi nav attīstību veicinoši vai arī tiek apslāpēta vēlme tiekties pēc sasniegumiem. Reizēm pieaugušie nesaskata bērna talanta potenciālu un nerada atbilstošus apstākļus talanta attīstībai, piemēram, neatbalsta bērna vēlmi apmeklēt viņu interesējošas nodarbības.

K.Urbans norāda, ka talanta attīstībai ir specifiski bioloģiski neiropsiholoģiskie priekšnosacījumi. Viens no bioloģiski neiropsiholoģiskajiem priekšnosacījumiem ir bērna temperamenta iezīmes. Uzmanības noturība, neatlaidība vai aktivitātes līmenis lielā mērā ietekmē bērna darbību, viņa spēju ilgstoši pievērsties kādam noteiktam uzdevumam vai jautājumam. Tas nozīmē, ka bērna talanta attīstībā, no vienas puses, ir nepieciešami veicinoši vides nosacījumi, taču, no otras puses, nepieciešami arī bērna personības komponenti: motivācija un gatavība censties, koncentrēties uz uzdevumu, tolerance pret neskaidro (Urban, 1996, 2004, 2014).

Pētījumi par motivāciju un sasniegumiem (Diener & Dweck, 1978; Jussim & Eccles, 1995; Weiner, 1985) parāda, ka bērna talanta attīstības perspektīvai, raugoties no indivīda personības iezīmēm, pastāv būtiski ierobežojumi. Viens no tiem ir pārliecība jeb pieņēmumi par sevi un savu sniegumu. Bērnam, saskaroties ar izaicinājumiem vai neveiksmēm, pieņēmumi par sevi, piemēram, esmu apķērīgs, esmu spējīgs, var ietekmēt atbildības izjūtu par situāciju un novest pie sasniegumu motivācijas, kas izpaužas vēlmē un gatavībā ieguldīt pūliņus, laiku, savus resursus, lai gūtu iecerētos sasniegumus un panākumus. Ja bērns neapzinās savas spējas vai pārmērīgi kritizē sevi un savus sasniegumus, piemēram, man neizdevās sasniegt iecerēto savas nepietiekamās pūles dēļ, es varu vēl vairāk piestrādāt, tad viņš var padoties pie pirmajām neveiksmēm un justies bezpalīdzīgs. Lai uzturētu stabilas, uz attīstību vērstas iekšējās pārliecības un mazinātu apzīmējuma "slikts bērns" vai "labs bērns" ietekmi, pieaugušajiem nepieciešams izprast un atbalstīt bērna centienus, iedrošināt turpināt

iesākto, kā arī izteikt specifiski pozitīvus vērtējumus, piemēram, tava ideja man šķiet aizraujoša.

Pārliecība par savām spējām, gatavība riskēt un ieguldīt daudz darba un vēlme gūt augstus sasniegumus – svarīgākie nosacījumi, lai talants attīstītos un bērns sasniegtu sev augstāko, iespējamo spēju līmeni.

Kādi ir komponenti un indikatori liecina par bērna gatavību ieguldīt pūles un gūt sasniegumus?

Galvenie komponenti, kas raksturo bērna gatavību ieguldīt pūles un gūt sasniegumus, ir motivācija, gribasspēks, pacietība un neatlaidība, kā arī atvērtība un tolerance pret neskaidro.

Motivāciju raksturo bērna mērķtiecīga tiekšanās pēc jaunas informācijas un jaunām zināšanām, kā arī spēja apzināties un mērķtiecīgi virzīt savus iekšējos procesus tādā veidā, lai realizētu savas vēlmes un gūtu sasniegumus. Bērni ar izteiktu iekšējo motivāciju patstāvīgi izvēlas un meklē informāciju, uzdod virkni jautājumu, neapmierinās ar jau esošu zināšanu atkārtošānu. Lekšēji motivēti bērni ir orientēti meklēt informāciju, izzināt un izpētīt sev interesējošās tēmas, darbības vai tehnikas, izrādot vāju interesi par citu piedāvātām tēmām, priekšlikumiem. Lekšēji motivēti bērni gūst sasniegumus, izmēģina dažādas pieejas un, saskaroties ar neveiksmēm, turpina virzīt savu darbību ieceres realizēšanā.

Bērna **gribasspēks, pacietība un neatlaidība** izpaužas kā koncentrēšanās noteiktā tēmā, jomā, situācijā. Bērna darbības ir fokusētas un mērķtiecīgas. Būtiska gribasspēka pazīme ir bērna tieksme attīstīt un pilnveidot jau paveikto, un turpināt ieceres attīstīšanu.

Bieži vien bērna ieceres ir sarežģītas, laika un pūļu ietilpīgas, un to sasniegšana prasa lielu pacietību un neatlaidību, kas izpaužas spējā apzināti ilgstoši virzīt savu darbību, saredzēt pūliņu mērķi un ieguvumus īstermiņā un ilgtermiņā. Tas nozīmē, ka bērna pacietība un neatlaidība izpaužas kā neatlaidīga, ilgstoša pievēršanās kādai darbības jomai, uzdevumam, netaupot spēkus, piemēram, izpildīt lēcieni no trampīna vairākkārt, līdz izdodas realizēt lēciena ieceri. Bērns ar spēcīgu gribasspēku, pacietību un neatlaidību spēj ilgstoši mēģināt, ieguldīt laiku un resursus, lai sasniegtu iecerēto. Tas nozīmē, ka bērns ik pa laikam izvirza jaunus mērķus vai paplašina jau esošos.

Atvērtība un iecietība pret neskaidro izpaužas kā bērna dziņa gūt jaunu pieredzi un iecietība pret pasaules un lietu mainību un neprognozējamību. Bērns savā darbībā un iecerēs riskē un eksperimentē, meklējot "labāko" risinājumu. Bērns izrāda prieku un aizrautību par iespēju meklēt, atklāt, pētīt un diskutēt. Bieži vien viņš pieaugušajiem uzdod jautājumus, uz kuriem nav zināmu un skaidru atbilžu, meklē tās vai arī izvēlas neparedzamas darbības. Savā eksperimentālajā darbībā bērns var ignorēt apkārtējo

ieteikumus un tiekies pats nonākt līdz risinājumam. Bērnam ir raksturīga autonomijas izjūta, kas izpaužas savu interešu paušanā un patstāvīgā to realizēšanā.

Komponenti	Indikatori
Motivācija	<ul style="list-style-type: none"> • Paškontrolē • Mērķtiecīgums • Atbildība • Vērtību orientācija vērsta uz pašattīstību • Spēja kontrolēt savas darbības
Gribasspēks, pacietība un neatlaidība	<ul style="list-style-type: none"> • Gatavība vingrināties un attīstīt savas spējas • Tiekšanās uzlabot sniegumu • Vēlme un neatlaidība sasniegt augstus rezultātus • Spēja ilgstoši fokusēties kādai darbībai • Īstermiņa un ilgtermiņa mērķi
Atvērtība un iecietība pret neskaidro	<ul style="list-style-type: none"> • Dziņa gūt jaunu pieredzi • Gatavība riskēt un eksperimentēt • Spēja izziņāt patiesību un vēlme gūt informāciju • Autonomijas izjūta

Literatūra

1. Diener, C.I. and Dweck, C.S. (1980). An Analysis of Learned Helplessness: II. The Processing of Success, *Journal of Personality and Social Psychology*, 39 9 (5), 940-952.
2. Jussim, L., & Eccles, J. (1995). Naturally occurring interpersonal expectancies. In N. Eisenberg (Ed.), *Review of personality and social psychology*, 15. *Social development* (pp. 74-108). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
3. Urban, K. K. (2014). Talent und Begabung in Deutschland. In: Stamm, M. (Hrsg.): *Handbuch Talententwicklung – Theorien, Methoden und Praxis in Psychologie und Pädagogik*. Bern: Huber, S. 285–301.
4. Urban, K.K. (2004). *Kreativität - Herausforderung für Schule, Wissenschaft und Gesellschaft*. Münster: LIT Verlag.
5. Urban, K.K. (1996). Methodisch-didaktische Möglichkeiten der (integrativen) schulischen Förderung von besonders begabten Kindern. *Beispiele, Zeitschrift für Lehrer*, 14 (1/1996), 29-35.
6. Weiner, B. (1985). An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion. *Psychological Review*, 92 (4), 548-573
7. Weinert, F. (2000). Lernen als Brücke zwischen hoher Begabung und exzellenter Leistung. Salzburg: Vortrag Zweite internationale Salzburger Konferenz zu Begabungsfragen und Begabtenförderung.